

ПРА ТЫХ, ЧЫЙ ЛЁС ВАЙНОЙ АПАЛЕНЫ

А. А. Арыстава, Г. С. Парамонава
Ліцэй № 1 (Мінск)

Навук. кіраўн. – В. І. Арыстава, настаўнік беларускай мовы і літаратуры

Анатацыя. У рабоце праводзяцца паралелі паміж дакументальнымі творамі А. Адамовіча і гісторыяй канкрэтнай сям’і, якая стала сведкай і ўдзельніцай трагічных ваенных падзей.

Ключавыя словы: вайна; сям’я; аповесці А. Адамовіча; гісторыя; памяць.

Вельмі важна захоўваць сямейныя традыцыі, пераемнасць пакаленняў, не забываць імёны нашых продкаў, якія ў цяжкай працы, змаганнях, часам цаной свайго жыцця будавалі для нас будучыню. Старонкі гісторыі, у тым ліку і гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, знайшлі ўвасабленне ў шматлікіх літаратурных творах, сярод якіх дастаткова дакументальных. Але ж ваенныя падзеі – гэта таксама старонкі жыцця пэўнай сям’і. Прадстаўленая работа грунтуецца не толькі на літаратурнай аснове, але і на ўспамінах продкаў, дакументах, у тым ліку і архіўных.

Дакументальная літаратура – проза, заснаваная на рэальных фактах, дакументальных сведчаннях і апавяданнях відавочцаў, даследуе гістарычныя падзеі, аднаўляе факты, зводзячы да мінімуму мастацкую выдумку. Аўтарскае меркаванне ў дакументальнай літаратуры выяўляецца ў адборы матэрыялу, яго групоўцы і ацэнцы падзей. Наяўнасць аўтарскай ацэнкі, а таксама пэўны перыяд часу, які аддзяляе аўтара ад апісаных падзей, адрозніваюць дакументальную літаратуру ад рэпартажу і хронікі. У адрозненне ад гістарычнай прозы, дакументальная літаратура не дапускае вольнага абыходжання з падзеямі і дамыслівання персанажаў.

Беларускі пісьменнік А. Адамовіч падаў ідэю і распрацаваў новы жанр на памежжы журналістыкі і літаратуры. Першапачаткова пісьменнік паспрабаваў спалучаць у адным творы дакументы, своеасаблівы журналісцкі рэпартаж з фрагментамі мастацкага тэксту. У 1970 годзе ён напісаў “Хатынскую аповесць”, але застаўся незадаволены сабой. Наступным крокам стала арганізацыя работы па стварэнні прынцыпова новых кніг на дакументальнай аснове. Ён збірае ўспаміны людзей аб перажытых жахах, запісвае іх споведзі на магнітафонную стужку як дакумент [2]. Успаміны сведкаў склалі дакументальную кнігу “Я з вогненай вёскі...”, падрыхтаваную А. Адамовічам разам з Я. Бырылём і У. Калеснікам.

Вывучаючы гісторыю сваёй сям’і, мы даведаліся пра тое, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Лагойскага раёна дзейнічала 6 партызанскіх злучэнняў. Раён быў вызвалены ў ліпені 1944 года. Лагайчане шануюць памяць загінуўшых, іх імёнамі названы многія вуліцы Лагойска, Плешчаніц. Суровымі сведкамі падзей на Лагойшчыне з’яўляюцца каля 200 брацкіх магіл, помнікаў, абеліскаў. На месцы спаленых фашыстамі вёсак Хатынь і Дальва знаходзяцца аднайменныя мемарыяльныя комплексы.

Ёсць брацкая магіла і на могілках каля вёскі Пархава. Пахаваны ў ёй прадстаўнікі адной сям’і, у тым ліку два браты і сястра дзядулі, якія нарадзіліся да вайны. З аповеду жыхароў вёскі Пархава: “На вёску (знаходзіцца яна ў 20 км ад Хатыні) наступалі карнікі. Вяскоўцы сталі сыходзіць, хавацца ў лесе і балотах, але пераследнікі нагналі іх і расстралялі. Фашысты сталі адыходзіць, калі адзін маленькі хлопчык, які застаўся жывы, падняўся і стаў крычаць: “Мама, мама, уставай, немцы сыходзяць!” У наступную хвіліну ён быў застрэлены. Яго мама была паранена, але засталася жыць. Тады ў яе загінулі ўсе трое дзетак. Гэта былі браты і сястра дзядулі, які нарадзіўся ўжо пасля вайны.

У нацыянальным архіве нам удалося знайсці дакумент, вельмі важны для нашай сям’і. Гэта пратакол допыту прабабулі Лукша Надзеі. 27 студзеня 1961 года ў дом да прабабулі наведаліся прадстаўнікі КДБ. У допыце Надзея Іванаўна як мага больш падрабязна апісала тыя жудасныя падзеі, якія адбываліся з ёй, з яе сям’ёй і аднавяскоўцамі. Прычына, па якой і быў здзейснены гэты допыт, вынікае з яго загалоўка: “Архіўныя-следчая справа па абвінавачванні Тупігі і іншых – усяго 13 чалавек”.

Працягнуўшы збіраць інфармацыю, мы знайшлі згадкі дадзенага імені ў іншых архіўных дакументах. Іван Еўдакімавіч Тупіга – урадженец Днепрапятроўска, чалавек, які перайшоў на бок ворага і быў у складзе “штурм-брыгады СС Дзірлевангер”, што пад кіраўніцтвам Оскара Паўля Дзірлевангера знішчала беларускія вёскі і мірных жыхароў.

Аперацыя “Дзірлевангер” – карная аперацыя на тэрыторыі Беларусі, якая праводзілася ў сакавіку 1943 года супраць партызан і грамадзянскага насельніцтва Смалявіцкага і Лагойскага раёнаў падчас якой была знішчана вёска Хатынь. У рамках расследавання і выпусту гэтых злачынцаў і праводзіўся допыт Н. І. Лукша і тых сведак, якія выжылі ў тых страшных падзеях, адлюстраванне якіх знаходзім у “Хатынскай аповесці”.

Літаральна праз пару месяцаў пасля візіту супрацоўнікаў КДБ большасць з тых трынаццаці чалавек, якіх шукалі, былі затрыманы. Таксама нам удалося знайсці пратакол допытаў гэтых злачынцаў з карнай брыгады, дзе адным з асноўных фігуравала прозвішча Тупігі. Члены дадзенай брыгады сталі прататыпамі аповесці Алеся Адамовіча “Карнікі”, у якой апісваюцца падзеі знішчэння вёскі Хатынь і многіх іншых. Сярод дзеючых асоб там прысутнічае і Іван Тупіга, і Оскар Паўль Дзірлевангер. *“Тупіга цягнуў чаргу, як дасведчаны кравец шоў – цвёрда і плаўна, уважліва слухаючы працу машыны. Сачыў, заўважаў, як спалохана ўздрыгваюць і, здаецца, войкаюць мёртвыя, нібы ажываюць ад яго працы...”* [1, с. 71].

Можна сцвярджаць, што лёс сям’і Лукша, як і гісторыя шматлікіх сем’яў, знайшоў сваё ўвасабленне на старонках аповесцяў Алеся Адамовіча – твораў, якія адносяцца да жанру дакументальнай літаратуры, дзе выкарыстоўваюцца ў якасці асновы аўтэнтычныя сведчанні людзей.

Літаратура

1. Адамович, А. Хатынская повесть. Каратели : повести / А. Адамович – Минск : Маст. літ., 2004. – 446 с.
2. Шпрингманн, Д. А. “Писать о главном”: творческие принципы А. Адамовича и гуманистическая традиция / Д. А. Шпрингманн // Нёман. – 1988. – № 5. – С. 230–235.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ